

Узагальнюючи викладене вище, доходимо висновку про те, що модельні суди мають демократизувати судочинство та повинні стати першим кроком на шляху до реформування судової системи щодо трансформації місцевих судів загальної юрисдикції.

На завершення хотілося б навести думку видатного філософа китайської історії – Конфуція: «Я не запитую: добрі чи погані закони діють у державі? Я запитую: чи виконуються вони?»

Ці слова наводять на думку про те, що мережа модельних судів має напрацювати практику оперативного, правильного та об'єктивного застосування чинного законодавства і відправлення правосуддя, використовуючи досягнення вдосконаленої системи організації роботи суду, залишивши питання недосконалості цього законодавства науковцям.

Судова апеляція, реальність і перспективи

О. О. Колотило,

помічник прокурора Шевченківського району
м. Чернівці

В этой статье отображены недостатки рассмотрения уголовных дел в апелляционном порядке согласно действующего законодательства Украины, представлены возможные пути усовершенствования такого рассмотрения.

In this article the lacks of consideration of criminal cases are represented in an appellate order in obedience to the current legislation of Ukraine, the possible ways of improvement of such consideration are presented.

Згідно зі ст. 2 Протоколу № 7 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод¹, кожен, кого суд визнав винним у вчиненні кримінального правопорушення, має право на перегляд судом вищої інстанції факту визнання його винним або винесеного йому вироку.

Ратифікація Верховною Радою України 17 липня 1997 року цього протоколу розширила обсяг прав на справедливий судовий захист у країнах Ради Європи, членом якої є Україна. В Україні для реалізації права заінтересованої особи на перевірку рішення місцевого суду утворені та діють апеляційні суди. Як зазначив В.Т. Макаренко у статті «Про подання апеляцій на судові рішення у кримінальних справах»², апеляційний перегляд справи повинен здійснюватися таким складом суду, який є колегіальним, незалежним від суду, що постановив оскаржуване рішення, та який без відправлення справи в той же суд може сам скасувати попереднє рішення і, дослідивши необхідні обставини, постановити своє остаточне рішення.

На мою думку, чинне кримінально-процесуальне законодавство істотно обмежує права апеляційного суду постановити своє рішення.

¹ *Офіційний вісник України*. – 2006. – 23 серпня. – Ст. 2375.

² *Вісник Верховного Суду України*. – № 1. – 2002. – С. 42.

Так, згідно з ст. 378 КПК України, апеляційний суд скасовує вирок тільки у разі необхідності застосування закону про більш тяжкий злочин чи збільшення обсягу обвинувачення, необхідності застосування більш суворого покарання, скасування необґрунтованого виправдувального вироку суду першої інстанції та неправильного звільнення засудженого від відбуття покарання.

Водночас і це право апеляційного суду в більшості випадків не може бути реалізовано, оскільки відповідно до ст. 374 КПК України встановивши, що при розгляді справи в суді першої інстанції були допущені такі істотні порушення кримінально-процесуального закону, які виключають можливість постановлення вироку, зокрема, зазначені в пунктах 2, 3, 4, 6–10, 13 ч. 2 ст. 370 цього Кодексу, апеляційний суд скасовує вирок і повертає справу на новий судовий розгляд.

До таких порушень законодавець відніс випадки, коли:

1) вирок винесено незаконним складом суду; 2) порушено право обвинуваченого на захист; 3) порушено право обвинуваченого спілкуватися рідною мовою; 4) справу розглянуто за відсутності підсудного; 5) порушено правила підсудності; 6) порушено таємницю наради суддів; 7) вирок не підписано будь-ким із суддів; 8) у справі відсутній протокол судового засідання, або перебіг судового засідання у передбачених цим Кодексом випадках не фіксувався технічними засобами; 9) порушено вимоги статей КПК України, які встановлюють незмінність складу суду, надання підсудному права виступити в дебатах і з останнім словом.

Слід зазначити, що крім цих підстав, статтями 367, 370 КПК України надано право апеляційному суду скасовувати вирок суду першої інстанції у зв'язку з істотним порушенням вимог кримінально-процесуального законодавства, які перешкоджали, чи могли перешкодити суду повно та всебічно розглянути справу і постановити законний, обґрунтований та справедливий вирок.

На практиці до цих істотних порушень апеляційні суди відносять будь-які порушення.

Наприклад, ухвалою апеляційного суду було скасовано вирок щодо А., засудженого за ч. 2 ст. 286, ст. 71 КК України на п'ять років шість місяців позбавлення волі у зв'язку з тим, що суд першої інстанції в ході розгляду справи не оголосив обвинувальний висновок, тоді як було очевидно, що факт оголошення обвинувального висновку секретар судового засідання не записала в протокол судового засідання, засуджений не заперечував, що копію обвинувального висновку отримав, в апеляції на ці обставини не посилався і просив тільки пом'якшити покарання.

Що стосується безумовних підстав для скасування вироку, зазначених у ч. 2 ст. 374 КПК, то наявність більшості з них є невинуватою.

Витрачаючи на здійснення правосуддя значні кошти, держава та суспільство вправі розраховувати на його ефективність, проте чинна система перегляду судових рішень в апеляційному порядку стоїть на перешкоді цьому.

Наведу приклад: протягом місяця суд першої інстанції розглядав багато-епізодну кримінальну справу, щодня конвой возив у суд підсудного, допитувались потерпілі, свідки, в розгляді справи брали участь учасники процесу, суддя і прокурор отримали заробітну плату із державного бюджету.

Судова практика

Після дебатів перевтомлений суддя не надав підсудному останнє слово, видалився у нарадчу кімнату і виніс вирок.

Згідно з п. 13 ч. 2 ст. 370 КПК України такий вирок у зв'язку з ненаданням підсудному останнього слова підлягає безумовному скасуванню і тепер уже інший склад суду буде по-новому слухати цю кримінальну справу, на розгляд якої витратять значні кошти.

Цей факт свідчить про неповагу законодавця до власної судової системи, праці судді, учасників судового розгляду, потерпілих і свідків, власних громадян.

Таке відношення до них призвело до того, що потерпілі й свідки, як правило, до суду повторно не з'являються і суду та правоохоронним органам доводиться докладати великих зусиль, щоб забезпечити їх явку в судові засідання.

Важко зрозуміти логіку законодавця, чому апеляційний суд у разі, коли суд першої інстанції не надав засудженому останнє слово не вправі сам надати його і постановити своє рішення.

Необхідно зазначити, що в останньому слові підсудні, за невеликим винятком, як правило, не повідомляють суду обставини, які мають значення для постановлення законного, обґрунтованого та справедливого вироку.

Не викликана необхідністю і підстава для скасування вироку, передбачена у п. 3 ч. 2 ст. 370 КПК України, тому що в разі, коли було порушено право обвинуваченого за захист, апеляційний суд має можливість заслухати захисника в судовому засіданні і залежно від переконливості наведених доводів постановити своє рішення чи залишити апеляцію без задоволення.

На мою думку, можуть бути усунені апеляційним судом у ході перегляду справи і такі, зазначені у ч. 2 ст. 370 КПК України, порушення, як ненадання підсудному права виступити в дебатах, користуватися рідною мовою, порушення таємниці нарадчої кімнати та інші.

Згідно з даними судової статистики, наведеними Головою Верховного Суду України В.В. Онопенком,³ у 2007 році апеляційні суди України скасували та постановили свої вироки щодо 720 осіб, що становить 12,8 % від загальної кількості скасованих.

Таким чином, щодо 5 625 осіб або 87,2 % вироки апеляційними судами скасовані і справи направлено на новий судовий розгляд.

Для повторного розгляду цих справ будуть задіяні сотні суддів, значна частина потерпілих та свідків у суди не з'являться, а ті, що прийдуть внаслідок давності подій, не зможуть дати об'єктивні покази, тому суду буде складно дати їм оцінку.

Вважаю, що апеляційні суди слід позбавити права скасовувати рішення місцевих судів з направленням справ на новий судовий розгляд та додаткове розслідування.

Вони повинні мати право тільки закрити справу, змінити рішення або постановити своє за всіма категоріями справ.

Це зменшить навантаження на суди, усуне тяганину в розгляді справ, сприятиме однаковому застосуванню закону, скоротить видатки на судову систему, підвищить її ефективність, відновить довіру до неї.

³ Вісник Верховного Суду України. – 2008. – № 5. – С. 5.

У рішенні, ухваленому 6 вересня 2005 року у справі «Павлюнець проти України»⁴, Європейський суд з прав людини зазначив, що ухвалення кількох постанов про повернення справи на новий розгляд є свідченням істотної недосконалої судової системи.

На цей час постало питання привести апеляційний перегляд справ у відповідність до цього рішення Європейського суду.

10 грудня 2008 року Національна комісія із зміцнення демократії та утвердження верховенства права представила Президенту України новий проект Кримінально-процесуального кодексу України.

На актуальності прийняття нового КПК тільки у журналі «Право України» № 2 за 2008 рік зупинялись такі науковці, як Ю. Грошевий, В. Маляренко, М. Погорецький, Л. Лобойко, міністр юстиції М. Оніщук⁵.

Згідно з ч. 1 ст. 446 проекту нового КПК, суд апеляційної інстанції скасовує вирок чи ухвалу суду і призначає новий розгляд у суді першої інстанції, якщо:

1) судовий розгляд здійснено неповноважним складом суду; 2) якщо певні обставини викликають сумнів щодо неупередженості судді; 3) судові рішення ухвалено чи підписано не тим судом, який здійснював судовий розгляд; 4) розгляд відбувся за відсутності будь-кого з учасників судового провадження, належним чином не повідомлених про дату, час і місце судового засідання; 5) суд вирішив питання про права, свободи, інтереси та обов'язки осіб, які не були повідомлені про можливість вступити у кримінальне провадження.

Таким чином, більшість підстав, зазначених у ст. 370 чинного КПК України, які дають право чи зобов'язують апеляційний суд скасувати вирок суду першої інстанції і направити справу на новий судовий розгляд, у новому кодексі не передбачені. Безумовно, це буде великим кроком вперед, зменшить навантаження на суди першої інстанції, скоротить строки розгляду справ, усуне тяганину.

Водночас і цей проект в частині, що надає право апеляційному суду скасовувати вирок і направляти справи на новий розгляд до суду першої інстанції викликає зауваження.

Зокрема, якщо судовий розгляд здійснено неповноважним складом суду чи судові рішення ухвалено або підписано не тим складом суду, який здійснював судовий розгляд, апеляційний суд повинен мати право не скасувати вирок і направити справу на новий судовий розгляд, а бути зобов'язаним, перевіряючи та дослідивши всі докази у справі, постановити свій вирок.

Крім волі законодавця, жодних правових перешкод для цього немає.

Що стосується підстави для скасування вироку зазначеної у п. 2 ч. 1 ст. 446, певних обставин, які викликають сумнів щодо упередженості судді, то редакція цього пункту має невизначений характер і в майбутньому по значній частині справ засуджений та його захисник, у разі постановлення щодо нього рішення, яке його не влаштовує, будуть наводити в апеляції мотиви про упередженість судді.

Слід зазначити, що вказаної підстави для скасування вироку не передбачає чинний КПК України.

⁴ Вісник Верховного Суду України. – № 1. – 2006. – С. 32.

⁵ Право України. – № 2. – 2009. – С. 4–42.

На мою думку, в разі встановлення суб'єктивного чи об'єктивного критеріїв небізсторонності судді, апеляційний суд повинен, перевіривши всі наявні у справі докази, постановити свій вирок, а у разі необґрунтованості таких доводів ухвалою відмовити в задоволенні апеляції.

Не відповідає інтересам правосуддя і призначення нового розгляду справи у зв'язку з тим, що розгляд відбувся за відсутності будь-кого з учасників судового провадження, належним чином не повідомлених про дату, час і місце судового засідання.

Чинний КПК України також не передбачає цієї підстави для скасування вироку.

Наявність такої підстави буде спонукати деяких учасників судового провадження до зловживання своїми процесуальними правами і вони не будуть з'являтися до суду першої інстанції, а потім, використовуючи незадовільний стан за собів зв'язку, наводити цю підставу для скасування вироку.

Якщо судовий розгляд справи у суді першої інстанції відбувся без будь-кого з учасників процесу, то вони повинні мати право в апеляційному суді ставити питання про несправедливість судового розгляду та скасування вироку повністю чи частково і постановлення нового у зв'язку з невірним застосуванням матеріального права.

При вирішенні судом питання про права, свободи, інтереси та обов'язки осіб, які не були повідомлені про можливість вступити у кримінальне провадження, також немає необхідності скасовувати весь вирок і повертати справу на новий судовий розгляд, оскільки за змістом п. 4 ч. 1 ст. 446 проекту нового КПК ці порушення не мають відношення до обвинувачення, постановленого у вину за-судженому.

У цьому разі апеляційному суду потрібно надати повноваження скасовувати вирок в частині, що стосується цих осіб, надавши їм право вирішити свої вимоги у встановленому законом позасудовому чи судовому порядку.

Вважаю, що для підвищення ефективності вітчизняної судової системи кримінальна справа повинна розглядатись у кожному із судів першої, апеляційної та касаційної інстанції лише один раз.

Організаційно-правові засади діяльності архівного підрозділу суду

Я. П. Скоковська,

помічник судді судової палати

в кримінальних справах Апеляційного суду м. Києва

*«Документ – це серце і душа кожної організації»
Майкл Дж. Д. Саттон*

Стаття посвячена проблемам теоретического анализа и практического применения норм права, которые регулируют работу работников архивных подразделений суда. Согласно действующего законодательства описан путь с момента оформления документов в дела к моменту